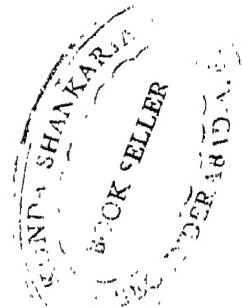
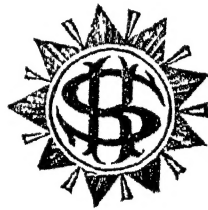

ధన్యంతరి సేనమః

మడితులచే సరిచూడఁ బడినది,

ప్రకాశకులు:

కాండా శంకరయ్య

బుక్ సెల్లర్స్ అండ్ పబ్లిషర్స్

శికంద్రాబాద్ (దక్కన్)

(జాంచి:—

మేయిన్ రోడ్,

వరంగల్

—)0(—

1951

కాపీరైటు రిజిష్టరు

వెల 0-8-0

వీరిక

మహానుభావు లేగ్రంథము రచించినను దేశ సాభాగ్యము కొరతయని గుర్తెరుగుట మనవిధి. ఈ పశువైద్య శాస్త్ర మవర పరాత్పరుడని ప్రఖ్యాతి గడించిన సహదేవునిచే రచియింపబడినట్లు గను ఆ గ్రంథముయొక్క ప్రాశస్త్యము నెఱిగి పూర్వకపులలో నొక రగు నారనయను కవిపుంగవుం. డాంధ్రీకరణం బొనర్చినట్లుగను యీ గ్రంథము దెల్పుచున్నది. ఈతని కాల నిర్ణయమును జేయుటకుఁగాని, కులగోత్రాదుల నెఱుంగుటకుఁగాని లేగిన యాధారములు మాకెందును లభ్యము కాలేదు లభ్యపడినచో నీతూరి ముద్రణమునందు విపులముగా వ్రాసెదము. పూర్వ సాంప్రదాయానుసారముగ నీగ్రంథము రచియింపఁ బడి లోకోపకారమై యొప్పుచున్నను గవిత్యమును గూర్చి విమర్శింప వలె నన్నచో బాల గ్రంథము కాఁగలదు. ఇందులోని పద్యములు వారి వీరి నోటనుండి యీదుస్తరికి వచ్చినవా లేక గ్రంథ కర్తయొక్క రచనమే యింతయూ యనెడి యనుమానమును ముందుముందురాహిత్య మొనర్చుకొన్నఁగాని యిద మిదమని నిర్ధారణ సేయుటకు వలను గాదు. అందుచే బ్రకృత మావిషయమును నిలిపి వేసితిమి.

కాని తప్పలో వొప్పులో యేమైనఁగాని యేదో యొకరీతిని యిట్టి యధార్థమును గలుగ జేయుటలో నప్పటి కాల పరిస్థితుల ననుసరించి పరోపకార చింతనముచేతనే యీ గ్రంథకర్త యిట్టి మహిమా త్కృష్ట కార్యమునకుఁ బూనుకొనెనని యూహించి యెల్లఱము వాని యెడ శాశ్వత కృతజ్ఞలము కాక తప్పదు.

ఇం దుదహరింప బడిన ప్రక్రియల నెల్లఱును బాగుగా నాచరణము లోనికిఁ దెచ్చుకొని పశువుల జేష్ఠముల నారయుదురుగాక యని మాత్రము ప్రార్థింతుము. మిగత విషయములఁ జదువరుల కేవలదలెదము.

ఇట్లు,
ప్రచురణ కర్తలు.

విషయ సూచిక

కృత్యాది	1	కల్యాణము	27
దొడ్డు లక్షణము	2	ఇంద్రుని చికిత్స	28
రక్ష	3	ఇరువాయి చికిత్స	29
చలిదొడ్డు	4	ఇందుకు విరుగుడు	30
పాలదొడ్డుకు చికిత్స	5	వాతరోగము చికిత్స	31
పాటుటకు చికిత్స	6	రొమ్ముదగ్గుకు చికిత్స	32
అజీర్ణ చికిత్స	7	ఇంకొక పద్ధతి	33
విరేచనములకు	8	ఇంకొంత రహా వాతము	34
పాలకొలనుకు చికిత్స	9	జంబుక వాతలక్షణము	35
నెరిడలు	10	ఇందులకు చికిత్స	36
చికిత్స	11	తీటలకు	37
మఱియొకటి	12	తలలోని తీటకు	38
ఇంకొకటి	13	అంగిటి ముండకు చికిత్స	39
రక్ష	14	ముకుబంతికి చికిత్స	40
నిధానము తెలియని చికిత్స	15	వగర్చునకు చికిత్స	41
నల్లమునురు	16	గుండె వగర్చునకు చికిత్స	42
వేటొక చికిత్స	17	పురుగువట్టిన పుండుమానుటకు	43
మఱొక చికిత్స	18	పుండుతొలగుటకు చికిత్స	44
నరగడ చికిత్స	19	ఈవకాలికి చికిత్స	45
మలిమిడి చికిత్స	20	కాలువిటిగినందుకు చికిత్స	46
మఱియొక చికిత్స	21	పోటుపోవనిచో	47
ఆరవట్టలకు రక్షలువేయు	22	మావిపోవుటకు	48
సానములు	23	ఇంకొక సూదిరి	49
రొమ్ముపట్టుకు చికిత్స	24	దున్నకట్ట బలహీనమైన	50
బొట్టెటికెలక్షణము	25	పశువులకు	51
ఇందులకు చికిత్స	26	పోట దూడలకు	52
కడుపునొప్పి	27	పుప్పివంటికి	53

పాడుగు పుచ్చివందులకు	53	కల్లవాపు	82
పుష్ప మానుటకు	54	చీకిత్స	83
వగర్పునకు	55	చీకిత్స	84
ఇందులకు జీకిత్స	56	చూలి నిలుచుటకు	85
వగర్పునకు	57	మఱియొకటి	86
తేలుకరచినచీకిత్స	58	ఆవిరికి చీకిత్స	87
మఱియొక చీకిత్స	59	నిలువుకండ్ల చీకిత్స	88
పాముకాటు లక్షణము	60	గువ్వతెవులు	89
ఇందులకు చీకిత్స	61	కామెర్లకు చీకిత్స	90
మఱియొక చీకిత్స	62	నీరుకారుకండ్లకు	91
పేరు తెలియని తెగుళ్ళకుచీకిత్స	63	ఇంకొకపద్ధతి	92
తైలముతలకెక్కవలెనన్నచో	64	ఇంకొకపద్ధతి	93
చెవులలో కురుపులులేచిన	65	నెలతక్కువదూడలు	94
అన్ని విధములైన రోగములకు	66	నెలతక్కువ దూడలు	95
శరీరము కాలినచో	67	పాలుచేపుటకు	96
కణుతుల లక్షణము	68	మావినితినినపశువు	97
మరణించినదూడబయట		చేపుటకు	98
పడుటకు	69	దూడను మరచిన	99
నరము తెగిన పశువులకుచీకిత్స	70	పాలిచ్చుటకు	100
కాలుకుంటునకు జీకిత్స	71	చేపుటకు	101
గాలితగులకుండుటకు	72	చూలినిలుచుటకు	102
మేత్రకాలునకు జీకిత్స	73	దూడమరుగకున్న	103
కురుమలక్షణము	74	చేపని పశువులకు	104
ఇందులకు జీకిత్స	75	మందుబెట్టెడివిధము	105
ఇంకొక చీకిత్స	76	దృష్టిదోషమునకు	106
చండికాలికి చీకిత్స	77	వేగమెయినజాలకున్న	107
మణుపుకాలికి	78	దురదకు	108
సాధారణ రోగములకు	79	గజ్జికి	109
తేలతెవులు చీకిత్స	80	దగ్గుకు చీకిత్స	110
ఈడ్మూలి చీకిత్స	81		

పశువుల వైద్యశాస్త్రము

1 సహదేవ ప్రణీతము.

కం॥ శ్రీయస్మై గీర్తయ నభిశో

పాయంబునఁ గలుగువుణ్య ! పరులకు దీపం

జేయంగఁబడెడు సత్కృతిఁ

బాయకఁ జదివినను వాఱయఁ । బాఠము గొన్న ॥ 1

తా॥ ఈ గొప్ప గ్రంథము జదివినను రచించిన బాఠ మొనర్చినను, యిందుఁ జెప్పబడిన ప్రక్రియల నాచరణములో నుంచి పరోపకారమునకై పాటు పడినను అట్టివారి కఖలైశ్వర్యములును గీర్తియుఁ జేకూలఁ గలవని గ్రంథకర్తయొక్క ఆశీర్వాదము.

ఉ॥ దేవసమానుడైన సహ । దేవుఁడు గోవులకు హితంబుగాఁ

భావనమైన వైద్యము శు । భసితఁ జెప్పెనుగా నిక మహా

దేవ వరప్రసాదమునఁ । దెనుసఁజెప్పఁ దొడంగితిక వడి

గావున సత్కవీంద్రుడ న । ఖండ చరిత్రుడ నారయార్ముడ ॥ 2

తా॥ గోసంరక్షణార్థమై దేవతాతుల్యుడైన సహదేవుఁడు వైద్యశాస్త్రము రచించెను ఈశ్వర కటాక్ష లబ్ధుడనై నారయయనుపేరఁ బఠింపఁగెడి నే నారచనమును దెనింగించు చున్నానని గ్రంథకర్త నుడువుచున్నాఁడు.

కం॥ దేవతలు మర్త్యమున మను

జావధి బుట్టించివారి । కమృతముఁ గురియం

గావేడి సురభి కమరులు

గోవులఁ బుట్టించి రిలకు । గోధనమునకు ॥

తా॥ భూలోకమున జరయు మృతియుఁ గల నరుల సృష్టించి
వారి జీవనార్థమై యమృత తుల్యమగు క్షీరంబులభియింపజేయ గోవుల
సృజించినాఁని భావము.

కం॥ భావించి వాఁకిష్టము

గావింపఁగఁ బుణ్యమగును । కిలీయకముడు

గావున వైద్యము క్రియతో

జీవధనంబునకు నెరిగి । చేయుడు మనుజుల్ ॥ ౪

తా॥ గోవుల కిష్టమగునట్లుగను, మీ జీవితములకక్కఱకు వచ్చు
నట్లుగను నీ వైద్యము నాచరణము నం దుంపుడని గ్రంథకర్త హెచ్చు
రించుచున్నాడు.

కం॥ రోగము గోవుల కొదవిన

వేగంబుగ మందులెఱిగి । వివరము తోడ

బాగుగ బెట్టుడు వానికి

వేగమే రోగములుమాని । వృద్ధిబొందు ॥ ౫

తా॥ గోవులకు రోగము వచ్చిన వెంటనే తడనుకూలమగు నామ
ధములఁ దెలిసికొని యుపయోగించుచో గోవులారోగ్య స్థితిం బొంద
గలవు.

2 దొమ్మి లక్షణము.

కం॥ దొమ్మియిన రోగణంబులు

నెమ్మది కడుపుబ్బువరకు । నీరును బారు

గ్రమ్మిర నూరపు తెగయును

సమ్మదమున నేలకొక్క । ఝామున వాలు ॥ ౬

తా॥ దొమ్మియనెడి రోగము వచ్చిన వశువునకు కడుపుబ్బునను
శరీరము వడంకుచుండును వగర్పు మిక్కుటముగా నుండును, ఒకఝాము
కంటె నెక్కువ జీవింపజాలదు.

కం॥ మేతుడగు, నీరుచుట్టదు

చేతి యుడుగు ముక్కు దడియు । చెమటయుఁ గలుగు

రీతిఁజడి నల్లబడు నొడ

లీ తెఱఁగున నుండుదొమ్మి । లెఱుఁగుడు వశుల ॥ ౭

తా॥ మేత ముట్టకుండుటయు, నెమరు వేయకుండుటయు, ముక్కు-
వెంట నీరుగార్చుటయు, నొడలంతయుఁ జెమట గ్రమ్ముటయు, నల్లఁ
బాటుటయు, నివి దొమ్మ లక్షణమని చెప్పఁబడినవి.

క॥ మునుదీనికిఁ ద్రిఫల, త్రికటుక

మనుపానము చింతపులును । నమగించి యుండే

విను మెనుము శౌచసమును

ననుపుగ నిచ్చినను దొమ్మ । లప్పుడె మూను ॥ ౮

తా॥ తాడి; వుసిరి, కరక్కాయలను త్రిఫలముల గుండయున్న
శొంఠి, పిప్పలి, మిరయాలనెడి త్రికటుకముల గుండయున్న అనుపాన
ముగ చేసి చింతపులునుతోఁ గలిపి కేద పేడరసముఁబోసి త్రాగించి
నచో దొమ్మరోగము తత్క్షణమే కుదురును.

క॥ భల్లుకపు రక్తముతోఁ

గల్లుప్పును, శొంఠి పొడుము । గరిధూపంబు

నల్లని మేఁకల మూత్రము

తెల్లముగను బట్టదొమ్మ । తెగులును మూను ॥ ౯

తా॥ ఎలుఁగుగొడ్డు నెత్తురు సముద్రపుటుప్పు, శొంఠిపొడుము,
నల్లమేఁక మూత్రముతోఁ గలిపి త్రాగించిన దొమ్మలు హరింపగలవు.
గీ॥ నీరుద్రావకుండ । నీడను శయనించి

తాకనీరుద్రావఁ । గరుణఁబోసి

కొట్టగంజికాచి । కొమరొప్పుఁ బట్టిన

వేరెవవలదు దొమ్మ । విడిచిపోవు ॥ ౧౦

తా॥ ఇతర విధములైన యేసీటినిఁ ద్రావనీకుండ బళువులను
నీడను బరుండఁజేసి వేసీళ్ళను మాత్రమే త్రాగించుచుఁ గొట్టగంజి
కాచిపోచిన దొమ్మరోగము గూర్చిన భయ మక్కరలేదు.

క॥ బరియెముక సందుదావల

నురమున వాలమునకీంద । నొగి ముక్కువయి

నిరవును దప్పకఁ గాల్చిన

నరయంగా దొమ్మపోయి । యప్పుడె కుదురు ॥ ౧౧

తా॥ వెన్నెముక కెడమసందునను, యుదరము మీఁదటను,

తోక కడుగు భాగంబునను, ముక్కుపైనను గడు జాగ్రత్తగా రక్షలు
వేసినచో దొమ్మ పరిహరించును.

4 చర్మ దొమ్మ.

క॥ మానెడు సోలెడు గిద్దెడు

బాసకమును నాపువంచి । తంబును గూడక

మానుగఁ ద్రావించినచో

ధేనువులకు శీతదొమ్మ । తీవ్రమడంగుక ॥

౧౨

తా॥ శీత దొమ్మలకు మొదటిసారి మానెడు, రెండవతూరి సోలె
డును, మూడవతూరి గిద్దెడును, నితరరకపు గోవుల పంచితమును దా
గించినచో జక్కని గుణ మిచ్చును.

5 పాలదొమ్మకు చికిత్స.

గీ॥ పాలుగుడిచి యొడలు । వాడియు డస్సియు

నున్న కేవులకును । నొప్పుగాను,

గలిజెరాకు పసరుఁ । గలియుఁ బెన్నెరుదుంపఁ

బెట్టఁజల్కఁడగును । జెట్టజెల్ల ॥

౧౩

తా॥ దూడల విషయములో బాలు ద్రావితము డస్సియు గృశి
చియు దొమ్మలక్షణములు కన్పించినచో తెల్లగలిజెరాకు పసరులో
బెన్నెరు దుంపనూరి, తినిపించుచో రోగము కుదురును.

6 పాటుటకుఁ చికిత్స.

గీ॥ చర్మది మేసినలేగ । చెడబాటి చిక్కిన

నూనెముంచి యేకు । నోటికిడుట

గాగజల్లతోడ । కనకంపు పత్తాకు

కలియ నూరిపెట్ట । నిలిచిపోవు ॥

౧౪

తా॥ పసిరిక వేయుటచే చిన్నదూడలకు పాటుట సంభవించును.
అట్టివేళ మంచినూనెలో దూదియేకును ముంచి తినిపించి మజ్జితో
బసిడి వ్రత్తియాకును నూరిపెట్టిన పాటుట ఆగును.

7 అజ్జ చికిత్స

గీ॥ పాలు మిగుల గుడిచి । పాలరగక నున్నఁ

గ్రేవులకును జెట్టి । మేవుతోడఁ

బెరుగు గంజాయాకుం । బెన్నేరు దుంపయు

నరకం దెవులు మాను । సాక్షణంబ ॥

౧౫

తా॥ దూడలు బుతిలేకుండ పాలుంద్రావి యవి యరుగకున్న
సితిలో పచ్చి గంజాయాకుం బెరుగునో లయనూరిలదులొక బెన్నేరు
దుంపగూడ గలిపి బాగుగా నుర్దించి తినిపించుచో జక్కవడును.

8 విరేచనములకు

కం॥ పలుమరు బారెడు లేగకు

సలలితముగఁ ద్రికటుకంబు । జల్లను బెట్ట

డలగకఁ బారుట మానును

నిలలోపల నిట్టిపెద్ద । మేర్పడి యుండె ॥

౧౬

తా॥ విస్తారము బాతకి లేగకు, శొంఠి, విప్పలి, మిరియాలు,
వీని చూర్ణమును జల్లతోఁ గలిపి పెట్టిన నయమగునని లోకప్రసిద్ధి.

9 పాలకొలకు జీత్య.

గీ॥ పాలకొలకు గాఁగఁ । బలమూరుఁ బాతిన

బరుల బడగాక । బరగ నిడుడు

వెన్న తోడ బనుపు । వెల్లకొట్టలు పెట్ట

దెవులుమాని వేగఁ । దెలివఁ బొందు ॥

౧౭

తా॥ పాలకుం బాలు పాతేడి లేగకు బటియెముక వైపులపండ్ల
యొద్ద రక్షి వేసి, పనుపును, తెల్లకొట్టలను వెన్నలోఁ గలిపి తినిపించిన
నీరోగము హరించును.

ఆ॥ పాలు మిగుల గుడిచి । పాటి చిక్కినలేగ

పెరుగు గంజయాకు । బిసికి బెట్టు

మేడునాళ్లు దంగె । డిగురుం బెరుగు పెట్ట

పారుతెల్ల మాని । బ్రతుకు కేపు ॥

౧౮

తా॥ మితిలేని పాలుంద్రావి జీర్ణముగాక బాధపడెడి లేగలకుం
బెరుగులో గంజాయాకుం బిసికి పెట్టినను లేక తంగెడాకు చిగుళ్ళు
యేడు పూటలు వ్రడికించి పెట్టినను బాగుపడును.

10 నెరిడలు.

కం॥ నెరిడలు పుట్టిన పసరము

నెల పెరిగి ము మేతలుడిగి । నీరుదొలంగు

బరపున నిట్లాక మానము

నరయగ లేకున్న నురము । నడ్డము పెరుగున్ ॥

౧౯

తా॥ మేత మానుటయు, నీరు త్రాగకుండుటయు, నెరిడలు తగి
లిన పశువులయొక్క లక్షణము, ఇట్టిరోగమున కుపేక్ష చేసిన యెడలఁ
గడువు పెద్దదయి విపరీత రోగములకు గారణ మగును.

11 చికిత్స

శ్లో॥ సమము కొర్రపిండి । సరికరి ధూపము

నూనె గలిపి ముక్కు । లోన విడిచి

వెదురు టాకు పగరు । బెట్టిన గొట్టెడు

దిన దినంబు నెరిడి । తిరిగిపోవు ॥

౨౦

తా॥ ఇట్టి రోగమునకు గొర్రలపిండి, కరిధూపము సమానముగా
నూనెలో వైచి ముక్కు రంధ్రములలో బోయవలెను. ఇదిగాక వెదురు
టాకు పగరు గొట్టెడు లోనికిచ్చిన నెరిడరోగము నశించును.

12 మరియొకటి

శ్లో॥ కలితో మోడుగ పూవును

గలియంగా నూరిపెట్టు । కరిధూపమునన్

నరవడ సున్నము వేరే

వెలయగ బెట్టినను చాడ । వేగమే మానున్ ॥

౨౧

తా॥ బియ్యపు కడుగుతో మోడుగ పువ్వులను బాగుగా నూరి
అందులో కరిధూపమును, కొంచము సున్నమును కలిపి తినిపించినను
నెరిడ రోగము కుదురును.

13 ఇంకొకటి

శ్లో॥ దిరిసెన చెక్క రసంబును

నరయంగా నావుపాలు । పండున గలవన్

కలితో నిరువుగ మూనెడు

దిరముగ నిడియున్న నేడు । దినములు మానున్ ॥

౨౨

తా॥ దిరిసెన చెక్క రసమును ఆవుపాలును, కడుగును బాగుగా
కలిపి దినము 1 కి మూనెడు చొప్పున ద్రావించిన నేడు దినములలో
నీరోగము కుదురును.

గీ॥ చాపలి బది మొసలు ! దబ్బన మునుగాల్చి

నాలు వేళ్ళునాట ! నయముతోడ

నూనె గాచిపోయె ! నొప్పిశయించును

అష్టరేఖలగుచు ! నగుపడంగ !

౨౩

తా॥ చాపలివైపున నాలుగు వ్రేళ్ళవెడల్పున నష్టరేఖలవోలె
దబ్బనము సహాయముతో, వేడినూనెతో రక్షవేసినను యీరోగము
హరించును.

15 నిధానము తెలియని చికిత్స

సీ॥ ఏరోగమైనను ! నేర్పరిపడరాక

నీరు మేపులుడిగి ! నిలిచియున్నఁ

గలితోడుతను శింశు ! కష్టమాణంబులు

మర్దించి యరికాల్చు ! మడిమఁ గలిపి

మూడు దినములిడ్ల ! మునుకొని రోగంబు

లేనైన మనుజున ! కెఱుకవడును

ఎలుగునెత్తురు కలిసి ! నేరోగమైనను

కలిపి పెట్టినమాను ! గడకుతోడ,

ఆ॥ దానరోగగతులు ! గానకయున్నను

నిట్టి పెంటిలోన ! నేదిదొరుకు

నదియె కూర్చిపెట్ట ! నతిశీఘ్రముగ మాను

రోగములు దొలంగ ! రూపువచ్చు !

౨౪

తా॥ నీరు ద్రావకయు, మేతతినకను, నిలిచిపోయిన పశువుల
లక్షణములును గ్రహింపలేని స్థితిలో కడుగునందు మోడుగుపువ్వు బాగు
గా మర్దించి కలిపి, ఆపువంచితమగుడ కొంతవేర్చి యిచ్చినను, లేక
కలిలో నెలుగుబంటి నెత్తురును కలిపియిచ్చినను, మూడు దినములలో
పసరము మంచినీరు రాగలదు.

16 నల్లమునుగు

కం॥ నల్లబడి మేపు లుడిగినఁ

దెల్లంబుగ దెలివితేక ! దీనతనున్న

గలును మోడుగ పూవును

కల్లవడక బెట్టరోగ । గతుల౯ మోను౯ ॥

౨౫

అది నల్లబడి తెలియలేదు హీనదశ య నున్నట్టియు, మేత దిన
కొండ నున్నట్టియు, పశువునది కల్లునందు మోడుగపూవును నూరి తిని
పించిన రోగములు పోవును.

17 వేటొక చికిత్స

కం॥ దిరిసెనచెక్క రసంబును

నరమూత్రము మానెడేసి । నవదివసంబుల్

బరిపాటిచి బెట్టిరేనియు

మఱివుట్టదు నల్ల తెగులు । మానుగ బశుల౯ ॥

౨౬

తా॥ మనుజుని మూత్రముందు దిరిసెన చెక్క రసమును కలిపి
తొమ్మిది దినములు వరుసగా దినము 1 కి మానెడు త్రాగించిన, నల్ల
తెగులు పూర్తిగా హరించును.

18 మఱియొక చికిత్స

గీ॥ వెదురు, నేలవేము ! వెలయుంగ నల్లెరు

నడ్డసరము పెద్ద యావపిండి

గుముడు పొడ్లగూర్చి । కోర్కెతోడ గలితోడ

నలరచి బెట్టమాను । నల్లతెవులు ॥

౨౭

తా॥ వెదురు, నేలవేము, నల్లెరు, ఆడ్డసరము, పెద్ద ఆవాలపిండి,
గుమ్మడుపండ్లు, వీనిని కలిపి నూరి తినిపించినను నల్లతెవులు మానును.

19 నరగడ చికిత్స

కం॥ కల్లువ్వు, నానపిండియు,

వెల్లులి బదేను తిథులు । విడువక బెట్ట౯

జల్లును దినమును గొట్టెడు

తెలముగా నరగడంబు । తీరుచు బశుల౯ ॥

౨౮

తా॥ కల్లువ్వు, ఆవపిండి, వెల్లులి, యీ మాంటిని మజ్జిగలో గలిపి
గొట్టెము సహాయమున 15 దినములు పెట్టిన నరగడ రోగము పోగలదు.

20 మలిమిడి చికిత్స

కం॥ మలిమిడికి జీత్రమూలము,

పెంచ౯ ఆమడము గల్పి । పెట్టుదు రిట్లు౯,

మలిమిడి ద్రికటుకముతో

బాలువుగ వ్రాచుంగ బ్రాతః పుండును మానున్ ॥ ౨౯

తా॥ చిత్రమూలము అను గమనలో గలిపి తినిపించడమే కాక పుండుమీద శౌంతి, పిప్పలి, మిరియాలూ, నూరి వుడికించి రాచిన మలి మిడిరోగము పోవును.

21 మరియొక చికిత్స

కం॥ మలిమిడికి గంటెనేనియు

జెలిమిడి దుష్టుపులవేళ్ళు । చెండియు నీరుం

గలివెచ్చ జేసి పెట్టిన

బాలువుగ నాకుంటిదీరి । పోవుంబసికిన్ ॥ ౩౦

తా॥ ఈవ్యాధిచే గాళ్లు పుండ్లునడి కుంటునప్పుడు దుష్టుపాకు వేళ్ళరసము వెచ్చజేసి కడుగుతో పెట్టిన కుంటుతనము మానును.

22 అర్రపట్టులకు రక్షలువేయు స్థానములు.

కం॥ ముక్కుకొన, తోక తుడయును,

నక్కజముగ ద్రాడుగొల్చి । యదినగము గొల్చి

టకున చూచిన యెద్దుకు

నక్కజముగలట్టు పట్టు । నప్పుడె మానునున్ ॥ ౩౧

తా॥ పశుపులయొక్క ముక్కుకొన మొదలు తోకచివర కెంత పొడవుండునో అంతతొడు గొల్చి అందు నగము దూరము ముక్కు దగ్గరనుండి రక్ష వేసినచో ఆర్రపట్టు హరించును.

13 రొమ్ము పట్టుటకు చికిత్స

గీ॥ రొమ్ము పట్టి పసికి । రుజచూల్చు దల తెని

గోరి తెలిక పిండి । కొట్టెడేసి

పాలు కలిపి పెట్టి । వండ్రెండు దినములు

వేపు బెట్టనెద్దు । రూపువచ్చు ॥ ౩౨

తా॥ రొంపవలన బాధపడు పశువునకు దెలకపిండిని బాలతో కలిపి గొట్టముతో పెట్టినచో 12 దినములలో తగ్గును.

24 బొడ్డెటికె లక్షణము

కం॥ తొడ్దపడు లేచు బలుమలు

నిట్టిలపడి చూచికాళ్ళు । నీలుచునుండున్

మెట్టడు బొయ్యెడు బొడ్డెరిగి

పుట్టిన పసరము చికిత్స । బొందురుగంగళ ॥

32

తా॥ బొడ్డెరిగ గలిప పశులక్షణము:— తరచుగా నులికిపడును.
వెలవెలబారిన ముఖముతో జూచును. కాళ్లు నిగడనన్నును. కదలదు,
మేతదినదు.

25 ఇగుడుకుం జికిత్స

కం॥ ఇరోగమె త్తినప్పుడు

నారంగరిధూప, త్రికటుక । నాయనములుమా

బీరాకు పసరు, నెయ్యిచి

భూరమణ! పోయ నట్టి । బొడ్డెరుమాను ॥ .

33

తా॥ పైరోగము సంపాద్యమైనప్పుడు, కరిధూపము, త్రికటుక
ములు, అనుములు, బీరాకుపసరు, నెయ్యి వీనిని గలిపి త్రాగించిన
హరించును.

26 కడుపు నొప్పి

గీ॥ కడుపు కుట్టినేల । బడుచు లేచుచునున్న

బసరమునకు నెరిగి । ముసల మొకటి

మూడునాలుమార్లు । మున్న జతరమ్మన

వేయగడుపు కుట్టు । వేగమాను ॥

34

తా॥ కడుపు కుట్టు బాధచే దాళంజాలక నల్లాడు పశువును
రోకలి మూడునాలుగు పరియాయములు పొట్టపై గుమ్మి పొర్లించిన
గుట్టు సర్దుకొనును.

కడుపు వుబ్బునకు జికిత్స

గీ॥ వెన్ను మేయగడ్డు । యెంతగా నుబ్బిన

బసికేబొతదంటు । మసిజలంబు

బెట్టినదియకండ్ల । బెట్టియుండిన వేగ

నొక్క గడియలోన । నుబ్బుమాను ॥

35

తా॥ కొత్తచేనులో వెన్ను విరిచిన కాలముల నావెన్నుల
దినెడి పశువులకు గడుపు వుబ్బును అట్టి సమయమందాపైరుల పాత
దంటున కాల్చి దాని మసితో నీరు త్రాగించిన నుబ్బు హరించును.

28 ఇందులకు వారియొక చికిత్స

కం॥ కడు భరముగాఁగ నుబ్బిన

పెడసందెల రెట్టగలపి! పెట్టుట నీట

చొడిబడిక మూడుగొట్టెలు

కడువేగమె పెట్టినంతఁ గదలక పారున్ ॥ 32

తా॥ భరింప శక్త్యుగానంతగా కడుపుబ్బినపుడు పెద్దకొంగల
రెట్టను నీటిలోఁ గలిపి మూడు గొట్టెములు తొగించిన నుభముగా విరే
చనమై కడుపుబ్బి తగ్గ గలదు.

29 ఇరువాయి గట్టినందులకు జికిత్స

కం॥ ఇరువాయి కట్టి యూరుపు

విరియక నిగ్రహముబొంద । వేగమ పనికిన్

గురివెంద పసరుఁ గలిగో

వెఱుపునఁ బెట్టంగఁ గడుపు । వేగమె పాటున్ ॥ 3౩

తా॥ వాతరోగము వలన నూపిరి తిరుగక గిలగిల దన్నుకొను
పశువునకు గురువిందాకుపసరు కడుగుతో గలిపిపెట్టిన విరేచనమై వాత
ము హరించును.

30 దీనికి విఱుగుడు

కం॥ మిగులం బెట్టిన పేగులు

దెగబాటుంగాను బిసికి । దెలివిని గొట్టం

సగమిడుండు చల్ల, తంగెడు

చిగురును గలి నూరిపెట్ట । చెచ్చెరమానున్ ॥ 3౪

తా॥ పైన చెప్పంబడిన ప్రక్రియ వలన విరేచనము లెక్కుడుగా
నైనచో జల్ల తంగెడు చిగుళ్ళు మెత్తగా నూరి కడుగుతో కలిపి
బెట్టిన విరేచనములు కట్టును.

31 వాతరోగము చికిత్స

కం॥ దుష్టువు పసరొక పూసెడు

నిష్టను గలిఁ బులియపెట్టి । నేరువులో వి

స్పృష్టము సోలెడు మరగగ

గట్టపు పసరముకుఁ బెట్ట । గడువృద్ధియగున్ ॥ ౪౦

తా॥ దుష్టుపాకు పనుడిను చూచెడు కలిలోఁ బులియపెట్టి దానిని
సోలెడుగా మరగనిచ్చి త్రాగింప వలయును.

శిశి రొమ్ము దగ్గుకు జికిత్స

గీ॥ రొమ్ము దగ్గునపనికి । రుజువొన్న దలతేని

దెలక పిండి పాల । గలిపిపెట్టి

పత్రికాయ ఆవు । పాలతో గడుకుమ్మి

పెట్టబడిన బనికి । బెట్టిమేవు ॥

౪౦

తా॥ తెలకపిండి పాలలో గలిపి తినిపించి పత్రికాయలు ఆవు
పాలతో కుమ్మి దానినిమేపి మంచిమేత పెట్టవలెను.

శిశి ఇంకొక పద్ధతి

కం॥ దిరిసెన చెక్క రసంబును

మిరియంబులు గలయనూరి । మేడినిలోనక

సురభులకు నాలుపుటలు

విరసవు చెవిలోన నిడగ । వేగమే మాచుక ॥

౪౧

తా॥ దిరిసెనచెక్క రసంబులో మిరియపు గింజలనునూరి నాలుగు
పుటలు పెట్టిన రొమ్ముదగ్గు హరించును.

శిశి ఇంకొక తరహావాతము

సీ॥ ఒనరనాలుగు కాళ్ళు । న్యూనంబుగా వాచి

కదల వేరక జర । కాలమైన

దానికి వాచిలి । తంగేడు, దిరిసెన

బాడిద వేపాకు । పసరులెలమి

మానెడముదమును । మరి నెయ్యి నూనెయు

నందులోపల గలి । యంగబోసి

కడుమెల్ల సన్నియు । గాచిపొంగారంగ

బ్రేమతో దవ్వెడు । పెట్టవలయు

గీ॥ వాతమెట్టిదెన । వారక బడునాల్లు

దివము లిడినదొంటి । యెనుముకంటె

లావు గలిగి బ్రతుకు । గోవుకీ క్రియజేసి

రేని వాయువును । మానుచుండు ॥

౪౩

తా॥ నాలుగుకాళ్ళు వాచి కడలజాలని పశువునకు వావిలి తంగే
డు దిరిసెన, బాడిద, వేపాకు రసము మానెడు వంతున గలిపి మానె.
డాముదము, నూనె, నేయి వీనియందు మిళితము జేసి కాచి పసరులింకు
వటుల గావించి రోజు 1 కి తప్పెడు చొప్పున 14 దినములు పెట్టినచో
నెట్టి వాతము నైనను హరించును.

35 జంబుక వాత లక్షణము

ఉ॥ జంబుక వాతమైన పశు । జాతికి దీర్ఘ యుతంబు లైన రో
మంబులు బుట్టి దానొడల । మారుత మెప్పుడు మార్పుబొందున
గ్నింబడ మేయనోడమటి । నీడల దూవగ వచ్చునట్టి రో
గంబు జనించెనేని బసి । కాళ్ళను బారక జాచు నోర్వకో ॥

తా॥ జంబుకవాతమనెడి రోగము ప్రాప్తమైనపశువునకు వెంట్రు
కలు బాగుగా పెరుగును. మాటిమాటికి బెదురుకాళ్ళు యెక్కెట్లుకొని
పోయి మేతమాని యెండకు చాళిజాలలక సదా నీడనె కోరుచుండును.

36 ఇందులకుఁ జికిత్స

చ॥ బిసరుహ మూలము బసపు । బెండల వేళ్ళను నొక్కరూపుగా
వసుమతి శర్కరంబునను । వారకఁ గుమ్ముచుం బందినేతితో
మసలక వండి లేహ్యము కృ । మంబున గొఱ్ఱల పాలతోడుతక
బసరపు పక్కవాతముకు । పక్షులు పెట్టిన మాన్సుజెంబెడికో ॥ ర౪

తా॥ తామరదుంప, పసుపు, బెండవేళ్ళు వీనిని సమముగాఁజెక్కె
రతోఁ గలిపి వందినేతితో లేహ్యమగుటలు నుడుకఁబెట్టి గొర్రెపాల
తో 15 దినములు కుడువఁ బెట్టిన నీ జంబుక వాతము హరించును.

37 తీటకు

క॥ కలియును, బూరుగు బింకయు,

తిలకుసుమము వండిపెట్టఁ దీటలుమానుకో

గలియును వెంపలి పసరును,

వలనుగ గల్లుప్పు బెట్ట । వాతము మానుకో ॥

ర౫

తా॥ కడుగు, బూరుగుబంక, నువ్వుపువ్వు, వీనిని నీటితో వ్రడి
కించి పెట్టిన దురదలు హరించును. కలి వెంపలూపసరు, కల్లుప్పు వీనిని
పెట్టినచో వాతము నశించును.

38 తలలోని దీటలకు

సీ॥ పశువులు తలగాడి । పలుమారు గోదూడ

కొనడొక్క తలకాయ । గోకొనిన

తలయెరియగు నొండె । తలలోని దీటగా

జనురోగ మని కను । గొనుచునుండు

ఆవాలు, చవిలెత్తు । అమరంగ వెల్లులి

శొంఠిని బొడుముగాఁ । జేసి నేగ

గొలిమిడి పసరును । గూర్చి కర్ణములందు

నశ్యంబుఁ జేసి య । సంతరంబ

గీ॥ కొన చెవుల్ రెండు కొమ్ములు । గూడఁగట్టఁ

బాయురోగముల్ రెండును । వేయునేల

జనులు సహదేవ మతమును । జదివి యెరిగి

చేయుడి మీరు సురభుల । జీవరక్ష ॥

౪౭

తా॥ పశువులు తలచుఁ గాలిడొక్కలతోడ, చెట్టు చేమలకుఁ దగిలించుకొని తలగోకి కొనును. అందుచే దలలో నొక తీటయో, నొప్పియో, యున్నదని గ్రహింప దగును. ఇందులకు ఆవాలు, వెల్లులి, శొంఠిచూర్ణముచేసి గొలిమిడాకు పసరుతోఁ గలిపి చెవులలోఁ బోయ వలెను.

39 అంగిటి ముండ్రకుఁ చికిత్స

కం॥ మేపర చాకిన కుత్తుక

వాపునకుంగారి ముండ్లు । వడి నణచుచునా

వాపుకుఁ గంతముఁ జూపిన

నా పసరసబునకు మాను । సంగిటి ముండ్లు ।

౪౮

తా॥ మేతఁ దినుటకు వీలులేకఁ గంతము వాచియున్న పరిస్థితులలోఁ బశువులకు గారముండ్రలోఁగొట్టి కంతమునకు రక్షబెట్టిననయ్యది హరించును.

40 ముక్కుబంతికిఁ చికిత్స

కం॥ ముక్కుబంతి తలము నెక్కిన

నొకకాలము సందుఁబసర । ముడుగక దగ్గు

ఒకపిల్లి గడ్డయా నుర

భికనశ్యముఁ కేయఁదగును ; వేర్కొనిమానుక్ ॥

౪౯

తా॥ పసరముయొక్క తలలో ముకుబంతిపుట్టి దగ్గునవుడు పిల్లి
గడ్డ నొకదాని నశ్యముగానువయోగించినఁ జేరుచున్న యాదగ్గుపోవును.

41 వగర్పునకు చికిత్స

క॥ కలియును, వెంపలి రసమును

గలుపుచు నశ్యంబుఁజేయ । గాదగ్గుడుగుర్

గలియును మోదుగ పసరును

నిలపిష్టముఁ బెట్టనగరు । తిరుగుర్ బసిక్ ॥

౫౦

తా॥ కడుగులో వెంపలియాపరసము గలిపి నశ్యంబుచేయుటయు
కడుగులో మోదుగాకు రసము, తెలకపిండి కలిపి తినుపించుటయు జరిగిన
యెడల దగ్గు, వగర్పు మాయమగును,

42 గుండెవగర్పునకు, దగ్గునకుఁ చికిత్స

క॥ ఇలవేము గడ్డరసమును

గలియగఁ నొకటొకటినురి । కలితోఁ బెట్ట

బొలుపుగ దగ్గువగర్పును

వెలయంగాఁ గుముటమాను । వేగమె పసిక్ ॥

౫౧

తా॥ నేలవేము దుంపరసము, గడుగుఁ బెట్టినచో దగ్గు వగర్పు
హరింపఁగలవు.

43 పురుగు పుట్టిన, పుండ్లు మానుటకు

క॥ పుచ్చిన పుంటికె బురుగును

జచ్చేటందుకును నుల్లి । సహితము ఘృతము

వెచ్చంగఁ గాచిపోయగ

వెచ్చములేనట్టి పుండు । వేగమె మానుక్ ॥

౫౨

తా॥ వెల్లులి నేతితోఁ గాచిపోసినచో పురుగుతోఁ గూడిన
పుండ్లు అన్నియు మానును.

44 పుండు తొలగుటకుఁ చికిత్స

క॥ పసికాలు పుండు తొలఁచిన

నెనఁగన్న కాలువట్టి । యీడ్చినదాని

వెనక దిక్కుకముమ్మెత్తం

బసికిని బూయిగను బుండు । బాగుగ పూనుక ॥ ౫౩

తా॥ పసరములకు బొదముల యందఁ బుండయిన పడువజాలక
యీడ్చుచున్న స్థితిలో శొంఠి, మిరియాలు, ఉమ్మెత్తయు గలిపి నూర
పుండుపై పూతబెట్టిన హరించును.

45. ఈచగాలికి చికిత్స

క॥ కాలెండి యీచపోయిన

పాలనుచే గొణిదియాకు । పసరునుగూడం

గాలికి బూసియుం దోమిన

తేలియు నటు కాలుసాగఁ । దిన్నగ వచ్చున్ ॥ ౫౪

తా॥ ఈచకాలికి, పాలలో నేగొణిదియాకు రసమును కలిపి కాలికి
బూతబెట్టి మర్దించిన నయ మగును,

క॥ దానికి నిరువది దినములు

కానిది మఱి చక్కగాదు । కావున వెడలం

బోనక కట్టి మేపిర

కానిది యగు మేలు తొంటి । శ్రమమున వచ్చున్ ॥ ౫౫

తా॥ పై న చెప్పిన ప్రక్రియ వరుసగా నిరువదిరోజులు చేసినగాని
కుదురదు. కావున అంతవరకు కదలనీయకుండ కట్టి మేపవలయును.

46. కాలు విరిగినందులకు చికిత్స

చ॥ పసరము దా పెరింగియును । వన్నుగ బోటును బోవకుండినన్

మసలక వానిని దురచి । మా నెడుపాలు కలంగరాకు న

పుసరున వెన్నయుం గలిపి । ప్రిమిన చూర్ణము నేడువారముల్

వినువక కట్టిపెట్ట మరి । విరిగిన కాలును వచ్చు చక్కగన్. ౫౬

తా॥ కాలు విరిగి నొప్పిచే బాధపడుచున్న పసరమునకు గుంట
గలగరాకు పసరు వెన్నతో కలిపి రాయుచు కట్టుగట్టిన యెడల నది
కుదురును.

47 పోటు పోవనిచో

గీ॥ పోటుపోయి విరిగి । పొరిగాలుకుంటిన

నెముక చక్కద్రోపి । యేడునాళ్ళు

ననుము నెయ్యిబొలు | నెనరంగపోసిన

నముకకట్టికాలు | కేపువచ్చు ||

౫౭

తా|| పోటు వగయిరా పోయి కుటుట మాత్రము పోవనిచో
గోడ నేతిలో పాలుకల్పి మర్దన చేయుచు నెమక సర్దవలెను.

48 మావి పోవుటకు

గీ|| ఈనిమావి నెయ్యి | లేని పశులకెల్ల

ననువకట్టు వుచ్చ | యాకు రసము

పేలపిండితోడ | బెట్టుటకాదేని

మలుగుచుట్టుమాండ్లు | మరువ వలయు ||

౫౮

తా|| మలుగులమీద పుట్టనున్న పన్నించి, అనువకట్టు, వుచ్చ
యాకు రసము, పేలపిండి వీనిని బెట్టినను మావివేయును.

49 ఇంకొక మాదిరి

కం|| పులిచల్ల, కందగడ్డయు

నలియంగా నూరియేడు | నాశ్శుటు పోయె

దలకొనిన మలుగులోవల

బలిసినచో మావిబైకి | వచ్చుకొనికొ ||

౫౯

తా|| పులిచల్ల, కందగడ్డయు, నూరి వరుసగా నేడుదినములు
పెట్టిన మావి పడును.

50 దున్నకట్ట బిలహీనమైన పశువులకు

ఉ|| ప్రక్కల బిట్ట తావునను | బాసిన వెంట్రుక బేదంబెట్టినన్

చెక్కలువేము, తార్మకము | చిత్రిము, జిల్లేడుగూడ నేలవే

మొక్కసమంబు చల్లయును | నొవ్వంగక గొట్టెడు చేసిమెత్తగన్

ద్రొక్కిన నేడు వారములు | దొడ్డువడన్ బసి మేపు బెంపునన్ ||

తా|| వెంట్రుకలు వేడలో బడుచున్న పశువులకు మునగ, వేపు
తారు, చిత్రిమూలము, జిల్లేడు, నేలవేము, యీ చెక్కలు సమముగా
నూరి చల్లతోడ గలిపి గొట్టెమును పట్టుచుండ వలయును. అట్లుచేసిన
7 దినములలో నీరోగము రూపుమాయును.

కం|| దున్నక యందున డస్సియు,

నున్ననురభి నల్లబడిన | నొకతిల పిష్టం

బన్నమునఁ గలిపి పెట్టినఁ

జన్నగ బదిహేను విధులఁ । జక్కగ జేరున్ ॥

౬౦

తా॥ దున్నుట యందు డస్సిన పశువుల కన్నమునందుఁ దెలక
పిండిఁ గలిపి పెట్టిన 15 దినములలో బడలిక తీరి వ జల దున్నుట కక్క
జకు రాగలవు,

క॥ మెడవంపునఁ బెనువుండయి

బడుగగుఁ బసరంబుగూడు । బడు చోట్లఁదగన్

దడిబూడ్డ మెదిపి పూయఁగ

గడువేగమె తేరివుండు । గండుచు కూనున్ ॥

౬౧

తా॥ పశులకు మెడపైఁ బుండువుట్టినఁ బుండ్ల ప్రదేశము నందు
బాడినుట్టియు, బూడియు గలిపినచో బుండ్లు, గండ్లు మానఁగలవు,

51 పోట్ల దూడలకు

క॥ దోడఁబడి పొడుచు బసగము

కాలస్యము లేకదాని । యత్తుల రెంటిం

దైవము బెట్టిన నేడు ది

నాలకు శాంతము వహించు । నాబోతైనన్ ॥

౬౨

తా॥ పోట్ల దూడలకు కన్నులయందు నువ్వులనూనె బోసిన
వారము దినములలో సాధుగూణ మలవడును,

52 ప్రప్పివంటికి

సీ॥ పారిజాతాకును । నీరధి లవణంబు

మిరియంబు తొడిదార । మెదిపి పెట్టి

కాజేని గాడిద । గడపాకు మిరియంబు

గూడ కల్లుప్పును । గూర్చిపెట్టి

సమకూరదయ్యెనా । చనుకొత్త నున్నంబు

ఆముదమును గల్పి । యచటబెట్టి

కరి ధూపము పొగాకు । కలిడిరా నున్నంబు

పొట్లాకు నూగును । పొసగబెట్టి

గీ॥ మఱియు దంబాకు బెట్టిన । మానునవుడు

చెట్టతీసిన వేగంబు । నట్టులేక

ప్రాతకౌత్త పుండ్రునను । భ్యాతిలోడ
పుప్పిపుండు మానునుగేదే । పురుగులోడ ।

౬౮

తా॥ పుప్పిపంటికి శారీరజాతపుటకు, ఉప్పు, మిరియము గుమ్ము
పాలతో కలిపిగాని లేక గాడిదగడ్డపారాకు, మిరియము, సైంధవలవణము,
కలిపిగాని క్రొత్త సున్నము ఆముదము కలిపిగాని కరిదూపము, ఆనపాకు
రాతిసున్నము, పొట్టనూగు, పొగాకు మెదిపితానివంటివై బెట్టినమానును.

౬౯ పొడుగు పుచ్చినందులకు

గీ॥ పితికెయ్యపు పొడుగు । పుచ్చిన త్వరితము
సూర్యరశ్మిపాలు । జూచి చల్లు
ఉత్తరేణియాకు । వెల్లులి మెత్తగా
నూరి జలధి యుప్పు । మేరమీర॥

౬౯

తా॥ జిల్లేడుపాలుగాని, యుత్తరేణియాకుగాని వెల్లులి ఉప్పు
నూరిగాని రాచేది.

54 పుడ్లు మానుటకు

కం॥ కాకులు పొడవక యుండిన

మూకొని యుండంగనీగ । ముసరక యుండక
నాకక యుండగ వేగమె
చేకొని యరయరిగ పుండు । శీఘ్రమే మానుక॥

౬౯

తా॥ పుండ్రును గాకులు పొడవకుండా యీగలు ముసరకుండ
తనకు దానై నాకొనినకుండా పసరమును గాపాడిన పుడ్లు వేగమే
మానగలవు.

౭౦ వగర్పునకు

చ॥ తనువగరయ్యేనేని బసి । తాపమునంబడు నెండలోని నే
పనికిని నిల్వనోవ దతి । భారము చాల్చుదు ప్రక్కలెత్తుచు
అనికము నూదితోట్టువడు । సంకిలియూర్పులుచక్కగామియుక
ఆనుగును వెండ నైజములు । కాదిగుణంబులు మాని యేమయుక॥

తా॥ వగర్పునల పశువు ఎండలో నిల్వజాలకుండును భారము
మోయజాలదు. ఊపిరి తిరుగకుండును తొట్టువడునుండును.

56 ఇందులకు చికిత్స

కం॥ వసయును, పిప్పలి, శొంఠియు,
 వసపును నశ్యంబుజేయ । బదిమిరియములుం
 బాసగ నవినుారి వశువుకు
 విసువక బెట్టగ వగర్పు । 'వేగమే మానుకో' ॥ ౬౮
 తా॥ వస, పిప్పలి, శొంఠి బశువునకు నశ్యముగా జేసి యీవస్తు
 వులే పదిమిరియములతో గలిపి నూరి తినిపించిన వగర్పు హరించును.

57 వగర్పునకు

కం॥ వినుమడ్డసరము మానెడు
 ననిమిది గండములు శొంఠి । యేర్పడ మిరియం
 బును వసువు గూర్చి నాలుగు
 దినములు పెట్టంగమాను । దెవ్వన బసికి ॥ ౬౯
 తా॥ వగర్పునకు అడ్డసరపాకురసము మానెడు 8 గంటలు శొంఠి
 పొడి అంతే మిరియంబులును వసువును కలిపినూరి 4 దినములు పెట్టిన
 మానును.

58 తేలుకరచిన వశువులకు చికిత్స

కం॥ వృశ్చికపు పోటు దవిలిన
 బళ్ళాత్తావమున బారల । బదిమిరియంబుల్
 గచ్చపొడి గన్నులందిడి
 నిశ్చయముగ నదియెప్పెట్ట । నెరివిష హరమా ॥ ౭౦
 తా॥ వశువులకు తేలుకుట్టిన బదిమిరియములు గచ్చాకు కలిపి
 నూరి కండ్లలో బెట్టి దానినే లోనికి దినిపించిన తేలుబాధ హరించును.

59 మటియొక చికిత్స

కం॥ వసయును బిప్పలి, శొంఠియు
 వసువును నశ్యంబుజేయ । బదిమిరియంబుల్
 బసరముకు జేలు కుట్టిన
 విసహరమగు నాక్షణంబ । విధిగావినుడీ ॥ ౭౧
 తా॥ వస, పిప్పలి, శొంఠి, పదిమిరియాలు, వసువు, వీనిని
 నూనెతోనూరి, తేలుకుట్టిన ప్రదేశమున మర్దన జేసిన హరించును.

60 పాముకాటు లక్షణము

కం॥ ఏపాము కఱచె నేనియు

నావసరము బడునుయూర్పు । లారోమంబులో

యేవున మరుగొండించును

మేవును నీళ్ళనుదొలంగి । మేదిని కొరుగున్ ।

29

తా॥ వసరమునకుఁ బాము కఱచిన నూరువు ఎక్కువగునుఁ
రోమములు నిక్కపొడుచును, మేత నీళ్ళు విసర్జించును. స్మృతిఁదప్పి
వడియుండును.

61 ఇందులకు చికిత్స

ఆ॥ నిగుడనాగరసము । నీరును బెట్టిన

నెల పాము విషము । తెల్లమాను

భూతభయము విడచి । పోవును వసికిని

కాటుకయును బెట్ట । గన్నులకును ॥

23

తా॥ పాముకఱచిన వసరమునకు నాగముషిణి రసమును లోని
కిచ్చి దానితోడనే కంటికి కలికముగా వేసిన బ్రదుకగలదు.

62 మఱియొక చికిత్స

కం॥ పడికీటకంబు మూర్ఛాన

గడుపుబ్బును రేలవేరు । గంధము కలితో

నలగగ నూరుడు గొట్టెడు

కడుపునకిడి సంతవిషము । గ్రీక్కును మీదన్ ॥

24

తా॥ వురుగు ముట్టుకొనిన సమయంబునందు రేలవేళ్ళును బాగుగా
నూరి కడుగులో గలిపి త్రాగించిన విషము విరిగి వసరము జీవింప
గలదు.

చ॥ ఒడలుభుజంగ దండములు । నొప్పుగనాటిన దానిమాన్పగా

పడిగను లేగమూత్రమును । వారధి యుప్పును వెండితెల్ల జ

తెడుకొన గోవుదుగ్ధమున । తెన్నగమర్దన చేసియిన్నియున్
గడు రభసంబుతో బసికి । గన్నులబెట్టిన నిర్వివంబగుకా ॥ 2౧

తా॥ పాముయొక్క కోటలు పశువుయొక్క శరీరమునకు నాటు
కొనినయెడల లేగదూడల పంచితమును, లవణంబును, తెల్లజల్లేడు చిగు
ళ్ళును, ఆపుపాలును, చేర్చి బాగుగా మర్దించి వేగమే కన్నులలో నువ
యోగించిన విషము హరింపగలదు.

63 వేరు తెలియని తెగుళ్ళకు జకిత్స

క॥ నీరుల్లి, కోడిరెట్టయు
వారధి లవణంబు వెండి । వసయును జతగా
నారయ దిలతైలముతో
బేరరుగని రోగమునకు । బెట్టినబాగా ॥ 2౬

తా॥ నీరుల్లి, కోడిరెట్టయు, లవణము వస, వీనిని నూనెలో
మర్దనచేసి తినిపించిన వేరు తెలియని యన్నిరోగములు హరింపగలవు.

64 తైలము తలకెక్కివలయు నన్నచో

క॥ తైలము తలకెక్కినపుడు
గోళ్ళును కనకంపుతీగె । కుట్టుచుముఖమున్
గాలంగట్టుచు గొమ్ములు
తాటిల్లగ నున్నయిట్టి । తైలము విరచుకా ॥ 2౭

తా॥ చమరు తలకెక్కిన పిశువుయొక్క ముక్కునకు బంగారు
తీగను గుచ్చి కొమ్ములు కాలికివంచి గట్టిగా గట్టి యుంచిన నూనె
దిగ గలదు.

65 చెవులలోఁ గురువులు లేచినచో

క॥ చెవియందుఁ వుండుపుట్టిన
గనబలువుకు నిమ్మపులుసు । గ్రోవ్కున నిడియా

చెవికింగొమ్మనుం గట్టిన

వివరముగాఁ బసికిప్పుడు । వేగమే మానుకొ ।

2౮

తా॥ గవ్వను బూడిదజేసి, అందు నిమ్మకాయరసము కలిపి పళ్ళు
పుయొక్క చెవిలోఁ బోయుచు గొమ్మలకు రాచిన హరింపఁగలవు.

66 అన్నివిధములైన రోగములకు

కం॥ ఇలసకల రోగములకును

తొలితొలి నుంకుడును, గొర్రె । తోలును భూవే

ములపొడి కలితో నూరియుం

గలికము గొట్టెడును బెట్టఁ । గాహరియించుకొ ।

2౯

తా॥ కుంకుడు గొట్టెతోలు, నేలవేముమసి పొడి కడుగుతోగొట్ట
ముడు పెట్టిన నన్ని రోగములు సమసిపోఁగలవు.

కం॥ దాసనాక కొంత శమనము

గానది సహజేవమతముఁ గైకొనినేయుకొ

ధేనువులు బ్రతుకు నిజమిది

మానుగలావై సమస్త । మనుజులఁ బోవుకొ ।

౩౦

తా॥ ఇందువలనఁ కొంత శాంతము గల్గును, సమస్త రోగములు
హరింపఁగలవు. పశువులు బ్రతికి మనుజుసంతతిని చక్కగా సంరక్షింపనేయ
గలవని సహజేవ గ్రంథకర్త హెచ్చరించుచున్నాడు.

67 శరీరము కాలినచో

కం॥ మైయెల్ల కాలువసికిని

కాయంబున కెల్లగాడ్డె । గడుపపు వసయం

బూయఁగ మానును మఱియుకొ

బూయుండు తరిచల్ల పిడక । బూడిదతోడకొ ।

౩౧

తా॥ కాలిన పశువులయొక్క శరీరమునకు గాడిదె గడ్డపారాకు
పసరును బూయవలయును, పిడక బూడిదను చల్లతోఁ గలిపి రాయ
వచ్చును.

68 కణుతుల యొక్క లక్షణము

కం॥ ఈ నేముందర నిక్కము

గానవియవి వానిమేను । గడునున బడకున్

యీనిన వెనుకను డయ్యెను

నానాటికి బాలుతరిగి । నాసిలుచుండున్ ॥

౮౨

తా॥ ఈ నే ముందర పశువుయొక్క దేహమునకుఁ గణతులుపుట్టినను
అవి మానకున్నను యీనిన పిమ్మట డస్సిపోయెడి కారణమున క్రమ
ముగాఁ బాలు తరుగుటయే గాక పశువులు నీరసించును.

69 మరణించిన దూడ బయలు పడుటకు

గీ॥ పృత్తియాకురసము । బావంచ రసమును

మేడిచెక్క పొడియు । మిరియపుపొడిఁ

బుచ్చరసము నూనె । పోయంగ నుదరంబు

నందుఁజచ్చియున్న । కందువెడలు ।

౮౩

తా॥ పృత్తియాకు రసము బావంచాలరసము మేడిచెక్కపొడి
పుచ్చరసము నూనె కలిపి కాచిపెట్టిన మరణించినదూడ బయటకు
రాగలదు.

70 సరము తెగిన పశువులకు చికిత్స

చ॥ సరములు ద్రెవ్వెదుంపగల । నల్లని నీలియు దిప్పతీగయున్

గురుతరమైన యోతరపు । గుప్పెన మూలము చర్మచూర్ణమున్

సురభికి వెన్నలోగలిపి । సుస్థికిపెట్టిన బుట్టబూసిన

న్నిరువడినాళ్ళ యీతుడకు । నేర్పడవచ్చు సర్వబులన్నియున్ ॥ ౮౪

తా॥ సరములు తెగినచో నీలిగుంప తిప్పతీగ గుప్పెనవేడు వట్ట,
యొక్క చర్మము వీనిని రసమును పుట్టమట్టితో బూసిన నద్దుకొని నర
ములు బాగగును.

71 కాలుకుంటునకు జీకిత్స

గీ॥ కుంటు తెంపులు తగిలి | గోవదేబ్బసికిని
కొందిజిల్లెడునుమ | కొనలు విరచి,
ముక్కు కొనలలోన | కెక్కించి యుండిన
కుంటి తెంపులుపోయి | కూర్చి నెనగు ॥

౮౫

తా॥ జిల్లెడుపువ్వుల చిగుళ్ళు విరచి ముక్కులందు దూర్చిన
కుంటుట పోవును.

72 గాలి తగులకుండుటకు

కం॥ తైలంబు కోద్రవాన్నము
మాలిమితో నేడుమార్లు | మంత్రించియుగో
జాలంబున కును బెట్టిన
నాలిక గాలంటదందు | రార్యజనంబుల్ |

౮౬

తా॥ గాలితగులకుండుటకు, నూనె, అరికయన్నము వీనిని
“శ్లో॥ ఘంటాకర్ణం మహాఘోరం | సర్వవ్యాధి భయంకరం | భగరోగ
వినాశాయ | రక్షరక్ష మహాబలం” యీ మంత్రమును నేడుమార్లు
పఠించుచు బెట్టిన నివారణ మగును.

73 మెత్తకాలునకు జీకిత్స

క॥ కరకపాడి, కొత్తనున్నము
మరిపులి ఖండబుతోడ | మర్చించియు గో

వరికాలబెట్టి కాచిన

స్థిరముగ నామెత్త కాలు । తేజమునందు ॥

౮౭

తా॥ కరక్కాయచూర్ణము నున్నము, చింతవులుసుతో నూరి
పశువుయొక్క అరికాలికి దగిలించి కాపించినచో హరించును.

74 కురుమలక్షణము

కం॥ నాలుగు కాళ్ళను నిలువక

నేలను లొట్టుగిలిమేవు । నీళ్ళను దొలగుక .

సోలుంజాలకడ లేవగు

కోలుని కడుపుబ్బరించు । కురుమ గుణంబుల్ ॥

౮౮

తా॥ కురుమ లక్షణము లెవ్వియనగా నిలువక పోవుట నీళ్ళను
ద్రావుటను మేత దినుటను మానుట నేలను లొట్టిగిలుట సోలియుం
డుట కడుపుబ్బి యుండుటయును.

75 ఇందులకు జికిత్స

గీ॥ కురుమ గొన్నపసికి । నరయ దుష్టువుతీగ

గాడిదెముకకూర్చి । కట్టునెడల

దలను గదియి పిడక । వెలిమిడిఁ దగఁబూయ

నాలకురుమ తెవులు । నణఁగిపోవు ॥

౮౯

తా॥ దుష్టుపాకు తీగెయొక్కరసము, గాడిదెముక గంధము
వెలిమిడి, కలిపి తలకు రాచినచో నీరోగము మానును.

76 ఇంకొక చికిత్స

కం॥ అది చిక్కఁగుండెనేనియు

సదనునకొక చెప్పతట్ట । యాపడితీగెం

బిదిలముగ గుచ్చి కట్టిన
సడమలముగ పిడకభూతి । చల్లినమానుక ॥

౯౦

తా॥ పైని చెప్పిన వస్తువులు సమయమునకుఁ జిక్కఁపన్న సమయ
మందు చెప్పలేట్ట ఆకుతీగెను గుచ్చి తలకుఁగట్టి పిడక బూడిద చల్ల
వలెను.

77 చండికాలిక జీత్య

ఆ॥ చండికాలుయెద్దు । సరిముందు కుంటిన
వెనుకఁ గాలిగోరు । వీడివడఁగ
నెత్తురుబ్బఁగొట్టి । నీరుతోఁ దోమిన
చండికాఁకుంటి । చక్కపడును ॥

౯౧

తా॥ గోటివద్ద నెత్తురును పైకి చిమ్మునటులచేసి నీటితోఁ గడి
గినచో, చండిబట్టిన కాలుకుంటుట మానును.

78 మణుపు కాలిక

కం॥ అరయంగఁ గాలి మణుగుకు
నిరుగడ నైదంగుళములు । యెక్కునచుట్టుకొ
అరయంగ బూడిదగాదే
వరచిరముగ దక్కుదగ్గి । వంకరగట్టుకొ ॥

౯౨

తా॥ కాలు మడిగినచోఁ జుట్టు నైదంగుళములు రక్షచేసినఁ
జిక్కవడఁగలదు.

79 సాధారణ రోగములకు

గీ॥ దూలి; నేరేడు, గలిజేరు । మూలము, వస
కొమ్మ మిరియంబు గూరిచి । నెమ్మితోడ

మెత్తగానూరి కన్నుల । మీఁదఁబెట్ట
గాను వశుల తెవులు మాను । కృమముతోడ ॥

౯౩

తా॥ దూలగొండి, నేరేడు, గలిజేరువేళ్ళు, వస, మిరియములు
వీనిని మెత్తగా నూరి కలికముగాఁ బెట్టినచో సాధారణ రోగములు
హరించును.

80 శెల తెవులునకుఁ చికిత్స

కం॥ శెలదెవులుదాకి చిక్కిన

కలితో నీమందునూరి । కన్నులనిడిన

శెలనిడిచి శేలయాకును

నలయఁగ పొగఁబెట్టమాను । నయముగఁ బసికి ॥ ౯౪

తా॥ వైనచెప్పిన మందైనను సరియె, శేకున్న శేలాకుపొగ
బట్టినను శెల తెవులు పోగలదు.

81 ఈదుపులికిఁ చికిత్స

ఆ॥ ఈదు పులియుదాకి । యిరుగాళ్లు వీపును

రాకయున్నఁబసికి । రావిచెక్క

మఱియుఁ బచ్చిపాట । మరువక నాల్నాల్సె

గొట్టెడేసిఁబెట్ట । గొడ్డులేచు ॥

౯౫

తా॥ ఈదుపులి బట్టినచో దూడలకు కాళ్ళు వీపు సాగజాలవు.
ఆసమయమున రావిచెక్కరసము పచ్చిపాటలో కలిపి 4 రోజులు పట్టిన
సర్దుకొనును.

82 కల్లవాపు

ఆ॥ కల్లవాపు పసికి । గడువచ్చె నేనియు

జుట్టువాతబెట్టు । మట్టుగాను

కాలుగంజి పాలు । గలియంగబోసియు
బూయవాపు మాని । పోవుబసికి ॥

౯౬

తా॥ కల్లవాపు వాచినచోట జుట్టును రక్షజెట్టవలయును, వేడి
గంజి పాలుకలిపి పూయవలెను లోనికి వాడవలెను.

83 మఱియొక చికిత్స

అ॥ వావి లాకు పసరు । వల్మీకమును గల్పి
పయిన బూయవాపు । బసికిమాను
బాదజేయబసికి । బాగుగా నప్పుడు
కుదురు కల్లవాపు । గోవులకును ॥

౯౭

తా॥ వావిలాకు పసరు పుట్టమట్టితో గలిపి పూసిన గల్లవాపు
హరించును.

అ॥ తిక్క తెవులుదాక । తిరముగా శృంగముక

గొనలయందు నుగుణు । గోకజుట్టి
నూనెకడపిశాళ్యు । కావకుండగ గట్టి
దివులులెత్త గదియ । దీరుదిక్క ।

౯౮

తా॥ పశువులకు దిక్కయెత్తిన సమయములందు బశువునకు గం
తలగట్టి కొమ్ముల కొనలకు గుడ్డచుట్టి నూనెతో దడిపిన కాగడా
వెలిగించిన యణములో దిక్క తిరుగును.

84 ఇందులకు చికిత్స

సీ॥ ఈగువ్వ తెవులును । వేగముగా మాన్పు
కలబంద మట్టిలం । గడకు దెచ్చి
కల్లప్పు నావాలు । నల్లంబు సమముగా
గూడంగ నన్నియు । గుమ్మివెట్టి
పులిసిన కడుగులొక । పోసియూచుండులు
మరుగగా విచ్చుచు । మూడు తిథులు

వసికేఁబెట్టుచునుండి । బడవా)లి వడుసట్టి
తోకగురుచునుమరి । దునిమివైచి

అ॥ వేడిసేతిలోని । వెలయంగ గొనితోక
బెట్టి విడిచినేని । గొట్టెడసి,
మందుబెట్టినేచి । మానును సహదేవ
మతము తోకగురును । మందలించు ॥

౯౯

తా॥ కలబంద, ఉప్పు, ఆవాలు, అల్లము, సమముగాఁబులికడుగు
తోనుడికించి పూటకు గొట్టము చొప్పున మూడుదినములు పెట్టుటయే
కాక, గురునుబారిన వెంట్రుకల బాగుగ కత్తిరించి చిగురువేడి నీటిలో
సుంచి వడలివేయుట యుత్తమము.

85 చూలి నిలచుటకు

అ॥ అడవి తుమ్మగింజ । కడుమెత్తగానూరి
వెన్నతోడ మెదిపి । కన్నులకును
బిన్నుగానుబెట్ట । బదియారుదినములు
చూలుపడ్డలకును । చూలినిలుచు ॥

౧౦౦

తా॥ అడవి తుమ్మగింజలను వెన్నతో మెత్తగానూరి 16 దిన
ములు పెట్టిన పడ్డల యొక్కచూలి నిలువఁ గలదు.

86 మరియొకటి

క॥ విచ్చలవిడి, బసరంబున
కిచ్చికుదా మేపుఁ బెట్టి । యిరుమారు ఘృతం
బిచ్చుగఁ బెట్టిన నయమయి
వచ్చును బది దినములకు న । వారిత దృష్టుల్ ॥

౧౦౧

తా॥ కడుపునిండ మేతబెట్టి దినమునకు! రెండు పర్యాయములు
కన్నులలో నెయిఁ బెట్టుచున్నను 10 దినములలో గన్నులు బాగు
వడును.

87 ఆవిరికి జకిత్త

గీ॥ పేరియున్న నెయ్యి | పెంకుల పొడియును
నవిరి పెరిగెనేని | యరటి పసరు
మాపు కంటిలోన | మరువక బెట్టిన
నేను నాశ్శులోన | మానుఁ బసికి ॥

103

తా॥ పేరిన నేతితో గుంటపెంకులపొడి గాటుకవలె మర్దనము
జేసి బెట్టిన యెడల వృద్ధినములలో నవిరిరోగము హరింపగలదు.

88 నిలువుకండ్లకు జకిత్త

క॥ నిలువులు బడినను దొమ్మిది
నెలలైనను వచ్చుజమ్మి | నెరయగ ముచ్చరి
ధులమీద రెండు వాతలు
తెలియంగా బెట్టిరేని | దృష్టులు వచ్చున్ ॥

౧౦౪

తా॥ నిలువుగొడ్లు పడి తొమ్మిది నెలలు గడచినను తెలివి
తోడ పశువు యొక్క మూనుసంధులు దెలిసికొని రక్షల బెట్టినచో
దృష్టులు వచ్చును.

క॥ కనుకంటఁ బువ్వుపుట్టిన
మసలక దొండాకు పసరు | మరి మిరియంబుల
పొసగంగ నూరి కండ్లకు
వెనఁబెట్టినఁ బువ్వు లెల్ల, వేగ హరించున్ ॥

105

తా॥ పశువుయొక్క కంటియందుఁ బువ్వువేసినచో దొండాకు
పసరుతో మిరియమును నూరి కాటుకగా నుపయోగించిన పువ్వులు
తగ్గిపోవును.

క॥ దిరిసిన చెక్క రసంబును

మిరియంబును గలియనూరి | మెదపిన పాటున్

నెరియగ నాలుగు పూటలు

విరసపుచెవి విడువ పువ్వు | వేగమే మానుకా ||

౧౦౬

తా|| దిరిసెన చెక్క రసముతో మిరియంబును కలిపి నూరి
నాలుగు పూటలు పువ్వున్న కంటికి వేసిన పశువుయొక్క దృష్టి చక్క
పడఁ గలదు.

89 గువ్వ తెవులు

కం|| గువ్వ తెవులైనఁ బసికిని

వివ్వడు వాలంబుగుత్తి | వెంట్రుకలుండు

మవ్వముచెడి కడు బెగడుచుఁ

గ్రోవ్వటి వెడగుండెలగుచు | గుండుచుఁ దిరుగుకా || ౧౦౭

తా|| గువ్వ తెవులైనచోఁ బశువునకు దోఁక వెంట్రుకలూడి
పోవును పశువు చికాకుగా నుండును. బెదురు చూపులతో నటునిటు
తిరుగును. చిక్కిపోవును. నవకము జెడును, నీరవపడును.

90 కామెర్లకు చికిత్స

ఉ|| కన్నులు వాచి తోయములు | కారిన యంత మరీచి పిప్పలికా

నున్నగ నూరిపెట్టుడొక | న్యూనము పుట్టదు కాకులైననా

కన్నుల గుంటకల రసము | కాటుక బెట్టియు దద్రోసంబుతో

గన్నులపెట్టగా శలను | కామెలుమాను దినాష్టకంబునకా || ౧౦౮

తా|| పశువునకు గామెర్లు వచ్చినచో మిరియము పిప్పళ్ళు మెత్త
గా నూరి గుంటకలకరాకు పసరుతో గాటుక జేసి యుపయోగించిన
ఎనిమిది దినములలో బోగలవు.

91 నీరుకారు కండ్లకు

కం|| పులుగుడు మూలము గోకియుఁ

జలమున వాగుడరాచి | చక్షుల నిడినకా

పలుమరు నీరుంగారుట
 తలనొప్పియుఁ బసరమునకు । త్వరలో మానుకో । ౧౦౯
 తా॥ పులుగుడు వేరు శుభ్రముగాగోకి నీటితో నరగఁదీసి గంధ
 ము కంటిలోఁ బెట్టిన నీరుకారుట తగ్గును.

92 ఇంకొక వధతి

కం॥ ఆరుదొండాకు, మిరియము
 క్షీరంబును బోసినూరి । క్రియతోఁ బసికి
 నేరుపుతోఁ గన్నులనిడఁ
 గోరికబఁది దినములకును । గుదురును బసికి । ౧౧౦

తా॥ ఆరుదొండాకు, మిరియము, పాలతో మర్దనచేసి కంటిలో
 వైచినను నీరుకారుట కట్టును.

93 ఇంకొక వధతి

కం॥ ఆకుకరివేము బెట్టిన
 నాగోడెలు లావుగల్లు । నాపెయ్యలకు
 తేనొని యాకియఁ జేసినఁ
 బ్రాకటముగఁ జూలుపాల । వండ్లనె నిలుచుకో । ౧౧౧

తా॥ కరివేపాకు మగపశువులకుఁ దినిపించుచోఁ జక్కగాబలియు
 ననియు ఆడ పశువులకుఁ బెట్టిన చూలినిలుచుననియునరూ దేవునిమతము,

94 నెలతక్కువ దూడలు,

కం॥ కొఱనెల నీనిన పశువుకు
 తురుమిడయును వెదురుటాకు । త్రోవఁగఁ జేవ
 దరిసిన లేనిదానికిఁ
 గురులున్ వెదురాకుమేవఁ । గొబ్బున నీనున్ । ౧౧౨

తా॥ తుమ్మి, వెదురుటాకులు పీనిని దినిపించిన నెలతక్కువగాఁ
బ్రసవించి పశువులు పాలు చేవగలవు ఈనలేక శ్రమజెందెడి పశువు
లకు వెంట్రుకలను వెదురుటాకులొ నూరి తినిపించిన వెంటనే ప్రిస
వించును.

95 నెలతక్కువ దూడలు

కం॥ ఆలేక నొక్కమానము

గాలిని దగులంగనీకఁ | గప్పుచు దానిన్

పాలుకడు త్రాగనీయక

పాలించియు వెన్నగుడువ | బ్రతుకు నిజంబౌ ॥ ౧౧౩

తా॥ నెలతక్కువ దూడను గాలి యెంతమాత్రము దగులనీయ
కుండ నేదైనఁ గప్పుచుఁ బాలను విస్తారముగాఁ ద్రావనీక, వెన్నను
మాత్రము గుడుపుచున్న లేగ లేప్పక బ్రతుకును.

96 పాలు చేవుటకు

గీ॥ కట్టనీక పొడిచి | కడుగేపు నొల్లక

మనలి పిత్తికెనేని | బసికైనెన

పుల్లతీగ నొడలు | బూసి సాధించిన

పిడుకనిచ్చునెట్టి | మొదవులైన ॥ ౧౧౪

తా॥ పాలీయక దూడలను పొడచునట్టి ఆవులకు పుల్లతీగ గంధ
ము శరీరమునకు బూసినచో జక్కగా మచ్చికకు రాగలవు.

97 మావితినిన పశువుకు

కం॥ తనమావివైచి మేసిన

ననుములను బచ్చివుచ్చు | యాకు రసంబున్

వినుచుల్ల గలిపిపెట్టిన

దనమదిలో మార్పుగలిగి | తప్పక చేపు ॥ ౧౧౫

తా॥ పశువు దనమావి తానుదినివైచినపుడు అనుములువుచ్చాకు
రసమును చల్లయు గలిపి పెట్టిన క్రిమముగా పాలువచ్చును.

98 చేవుటకు

కం॥ వెలిదివులి గంటి నెయ్యిని

పులిఖండయు పాలునాల్లు । పూటలుబెట్టె

దొలిచూలు పడ్డ యెడలను

గలరోగం బెల్లమాని । గ్రీకున జేవున్ ॥

౧౧౬

తా॥ తొలిచూలి ఆవులైనను ఆడవులియొక్క కొవ్వును చింత
పండు పులుసును గలిపి నాలుగు పూటలిచ్చిన పాలుజేవును.

99 దూడను మఱిచిపోయినచో

కం॥ చల్లయును దాడికాయలు

కల్లును జీలకర్రను । గంధియు బోయన్

దొలి తనక్రేవునుండగ

నొల్లనిదై నేనిబాయ । కుండును దూడన్ ॥

౧౧౭

తా॥ చల్ల, తాడికాయలు, ఉప్పు, జీలకర్ర, మగంధి కలిపిపెట్టి
నచో ఆవును తమ దూడలపై మిగుల ప్రేమబుట్టి మఱువకుండును.

100 పాలిచ్చుటకు

కం॥ నెయ్యిని గోధుమ గంటియు

బొయ్యగ సురభులకు నాల్లు । పూటలు దానన్

గయ్యాళి పసరమైనను

పెయ్యకరచి పంగటిలుచు । బితుగగనిచ్చున్ ॥

౧౧౮

తా॥ నెయ్యి గోధుమగంజి కలిపిపోసిన గయ్యాళి పశువయ్యను
వక్రము కాగలదు.

101 చేవుటకు

కం॥ అడ్డసరపాకు నులిమిడి

గడ్డయు గల్లప్పు, జీల । కర్రనుగంధిన్

బిడ్డకు బోయగ చేవును
అడ్డడు పులిచల్లతోడ । నడిగొనిచేవు ॥
తా॥ అడ్డసరపాకు, నులిబుడిదుండ, ఉప్పు జీలకర్ర నుగంధి వీనిని
గలిపి నూరిపెట్టిన పాలుచేవును.

102 చూలినిలువని పశువులకు

ఆ॥ ఫలముగానిగొడ్డు । పడ్డకు పావర
పండురసము పచ్చి । పాలతోడ
బెట్టినపుడు కలయిం । బెట్టి మేకలనెయ్యి
బెట్ట నిల్పుచూలు । నెట్టివనికి ॥ ౧౨౦
తా॥ పావరపండురసము, పచ్చిపాలు, మేకనెయ్యి, వీనిని బాగు
గా గలిపి పెట్టినచో జూలునిలుచును.

103 దూడమరగని దానికి

ఆ॥ ఈనిన పెయినర్ని । లించుక లేకను
గడువనీకదూడం । బాడిచెనేని
గోవులకును, కొండ । గోగురసంబును
నొడలంబూయిం గేవు । గుడువనిచ్చు । ౧౨౧
తా॥ కొండగోగాకు రసమును నోటికిఁ బూసిన దూడను దగ్గ
ఆకు చేరనీయని బశువు సాధువు కాంగలదు.

104 చేవని పశువులకు

కం॥ కలగొని చేగొండాకును
వెలియాలను జీలకర్ర । నిను కల్లుప్పున్
పులిచల్ల గలిపి పెట్టిన
వెలయగం బసరంబు చేవు । వేడుకతోడన్ ॥ ౧౨౨
తా॥ చేగొండాకును, జీలకర్రను నూరి, ఉప్పు పులిచల్లలోఁ గలిపి
పెట్టినఁ బాలుచేవును

. కం॥ ఆయాకు నాస్త్రియమగు

తోయంబును పచ్చివనువు । తో ఖరియంబు

చేయుండు ముక్కున నశ్యము

చేయఁగఁ బరరంబుచేవు । శీఘ్రమే నిజమా ॥ 123

తా॥ చేగొండాకును, మిరియమును, పచ్చివనువు, ఆవుమూత్రముతోఁ గలిపి నశ్యముగ జేసి యిచ్చిన పాలుచేవును.

ఆ॥ కన్నెకొమరతీగ । గడ్డతోఁ దలవిరి

గాకునూరిముద్ద । గారవముగ

నువ్వుపిండి గల్పి । నొడలఁ బూయంగను

గుడువనీనిపసికి । గుణముసోకు ॥ 124

తా॥ కన్నెకొమరతీగ దుంపలో విరిగాకునూరి నువ్వుపిండిగలిపి నోటికి, బూసిన పాలగుణము కలిగి పశువు వృద్ధిలోకి వచ్చును.

కం॥ గడియము పొద్దుండగనా

పిడియంబుచ్చునువేగ । ప్రేమనునవుడు

ప్పిడియఁగల రసము క్రేపును

వడల జరిమినాక నేయ । నడిఁగొనఁచేవు ॥ 125

తా॥ గడియప్రొద్దుండగనే ఆవును దూడను నొకటిజేసి దూడకు నోటినిండ నుప్పని రసముబెట్టిన యెడల ఆవుచేవును.

కం॥ తొలిజూలు పడ్డకుడువం

జలికేవడి దూడకఱవి । చేవకయున్న

నులిమిడి యుసిరిక మినుములు

గలితోడను నూరిపోయ । గ్రహ్మన జేవు ॥ 126

తా॥ తొలిచూలియావు పాలుజేపనిచో నులిమిడి, యుసిరిక, మినుములు గలిపి మెత్తగానూరి కడుగుతో బెట్టిన జేవును.

కం॥ పులిఖండంతావాలును

కలతాశవు గడ్డగోఘ్న । తము దురదలగొం

డిలవిత్తుల చూర్ణంబులు

గలుపుచుఁ గుంపెడును బెట్ట గావసి చేవు ॥ 126

తా॥ చింతపండు పులును, ఆవాలు, నేలతాడిదుంప, దురదగొండి
విత్తులు, పీనిని నూరి ఆపు నేతితోఁ గలిపి లోనికిచ్చినను పాలు చేపఁ
గలవు.

105 మందుఁ బెట్టెడి విధము.

క॥ మందును పెట్టెడి వేళలఁ
బొందెడఁ బడ నొడలజేతఁ । బునుకుచు ననయం
బుందగబెట్టినఁ గై కొను
నందడి దోచినను గూర్చి । జేపపు పశువున్ ॥ 127

తా॥ పైనఁ దెల్పిన మందు పశువులకు పెట్టెడి వేళలందు లాలనఁ
జేయవలయునుగా ని బెదిరించినచో నుపయోగము లేదు.

క॥ మనుబిలికి పితుకవలసియు
గునిసినచో నయముఁజేసి । కొనవలె బసికే
లనువుగ దృష్టియు దీసిన
ఘనతరముగఁ బాలుచూచు । గలుగగ నిచ్చున్ ॥ 128

తా॥ పిలికి పిలికినదీనిద కొనము తెప్పించఁబడిన పశువును నయ
మున బ్రతిమాలియుఁ గన్నుల దోషముఁ దీసిపైచియుఁ బ్రయత్నించిన
పశువు పాలుచక్కగా నీయగలదు.

106 దృష్టి దోషమునకు

ఉ॥ నివ్వలమీద జొన్నలును । నింబదళ బులు పృథ్వివిత్తులున్
యవ్వను వైచినన్ మొదవు । లొవ్వగబాడి నొసంగునిర్వమున్
దవ్వకఁజూచిమోహమున । దానిఁ గలఁగొను వారికన్నులున్
నివ్వన వేగ సున్నగతి । నీగిరిబాయును వేగునంతకున్ ॥ 129

తా॥ దృష్టిదోషమునకు జొన్నలు, వేపాకు, పృథ్విగింజలు, ఉవ్వ
దిగదుడిచి నివ్వలలోఁ బోసిన హరించును.

107 వేగమే యీనఁజాలకున్న

అ॥ ఈనలేక వనరు । దానికి గురువిద
వేరు కలియఁబోసి । నూరి కడుపు

కడిగివూయఁ జడపు | కాకుండ వేగము
యవుడు కేలునిడు ని | రాయసమున ||

130

తా|| ఈనజాలని పశువునకు గురువింద వేరునూరి కడుపునకు
పూసిన ఆలస్యము లేకుండ ఈనగలదు.

107 దురదకు

కం|| వెయ్యల గజ్జికి వేగమె
పుయ్యుడు కామంచి వసరు | పాలుపుగ దానిన్
బుయ్య నొక దినములోపల
వెయ్యను ముటియెంతటిట | వేగమె నూనున్ || 131

తా|| కామంచి వసరు గజ్జిగల తావున రాచిన యెడల తీట
తొలగును.

108 గజ్జికి

అ|| తమ్మిగడ్డతోడ | నుమ్మిత్త యాకును
దుమ్మపాకురసము | తోడగూడ
బయిన యెడలబూసి | పాయక గడిగిన
దినదినావగజ్జి | తీరి పోవు || 132

తా|| తామరదుంప, ఉమ్మెత్తాకు దుమ్మపాకు నూరి యెడలికి
బూసిన గజ్జిపోవును.

అ|| చలిడాకునూరి | కలిమిది తెప్పలు
నుదధి లవణ సహిత | నొడలబూయ
మూడుతిథులుగడక | మునుకొనిలేగల
దీటపుండుమాని | తెలివినొందు || 133

తా|| చలిమిడాకు, కలిమిద తెట్టు సముద్రలవణమునూరి వరు
సగా మూడుదినములు రాచిన దురదలు హరింపగలవు.

110 దగ్గుకు చికిత్స

గీ॥ దగ్గుయూర్పు నిలుపు । దాకీకాల్చి చురుక
రాకయున్న పసికి రావిచెక్క
మంచి పచ్చిపాలు । మరీనాల్లు దినములు
గొట్టెడేసి బెట్ట । గోవుబ్రతుకు ।

184

తా॥ రావిచెక్క పచ్చిపాలు నాల్లుదినములు పెట్టవలెను.

కం॥ విరటుని పట్టణమందున
పరగగ సహదేవుశ్రీ । పాలకుడయితా
మరభులకు జేసె నీక్రియ
నరయగ నా చంద్రితార । కంబుగ వెలయున్ ॥

185

చ॥ నరనుత కీర్తి పాలకుడు । నారయమంత్రీ తెనుగుజేసె నీ
మరభుల కిట్టి వైద్యములు । సాంపెసశారగ నెల్లదిక్కులన్
బరగునిలన్ సుధాకిరుడు । భానుడు మేరువు సాగరంబులున్
ధరణియు దిగజులులును । దారకము ల్లయంత కాళమున్ ॥

186

చ॥ సిరముగనుండు బాయకను । ధీయుతులన్న ప్రసిద్ధికొక్కెను
ర్వర నరయంగ నిట్టి రస । వత్తరశాస్త్రము తెత్కిమంబుగా
సరులవరైన నాకిని । నమ్మక తోడుత చేయ నీక్రియల్
సిరియును పాడిపట్టును । చెన్నుగ నాయువు గల్గి వర్ధిల్లున్ ॥

187

సంపూర్ణము.

కొండా శంకరయ్యగారి

ప్రియియర్ ముద్రాణాలయమున ముద్రితము, సికింద్రాబాద్.

గొప్ప ఆయుర్వేద

వైద్య గ్రంథములు

L. G. వెంకటేశ్వర

ధన్వంతరి	8-0-0
వస్తుగుణ షష్ఠాదీపిక	6-0-0
స్త్రీజనకల్పవల్లి	4-0-0
నూతన వైద్యసారసంగ్రహము	4-0-0
సుఖరోగ చికిత్సలు	2-8-0
ఆయుర్వేద అండ్ అలోపథిక్			

ఇంజెక్షన్ గైడ్ ... 2-8-0

ఆంగ్లేయ వైద్యచింతామణి	6-0-0
ఆంగ్లేయ షష్ఠాదీపిక	6-0-0
ఆధునిక మానసిక చికిత్స	2-0-0
ఆంగ్లేయ షష్ఠాదీపిక యోగములు	1-4-0

పై పుస్తకములు అన్ని చోట్ల దొరకును

పై పుస్తకములన్నియు ఒకేసారి తెప్పించుకొనువారికి పోస్టుఖర్చులు
మేమేధరించి పంపగలము.

కొంతా శంకరయ్య

పుస్తకములవ్యాపారము, సికింద్రాబాద్.

బాంబి:—వరంగల్.

